

פרשת ויזי התשע"ט

adk1010@gmail.com

הרב ארי דוד קאהן

1. בראשית פרק מט, א-יב

(א) ויקרא יעקב אל-בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר-יקרא אתכם בארצות הימים: (ב) הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל-ישראל אביכם: (ג) ראובן בכרי אתה כחי וראשית אוני יתר שאת ונתר עז: (ד) פסח כמים אל-תומר כי עליה משכבי אביה אז חללת יצועי עליה: פ (ה) שמעון ולוי אחים כלי חמס מכותיהם: (ו) בסדמ אל-תבא נפשי בקהלם אל-תחד כבדי כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו-שור: (ז) ארור אפם כי עז ועברתם כי קשחתם אצלכם בייעלב ואפיצם בישראל: ס (ח) יהודה אתה יודוה אחיה ידך בערף איביה ושמחני לך בני אביה: (ט) גור אריה יהודה מטורף בני עליה פרע רבץ פאריה וכלביא מי יקימנו: (י) לא-יסור שלבט מיהודה ומתקק מבין רגליו עד פייבא שילו ולו יקתה עמים: (יא) אסרי לגפן עירו ולשרקה בני אתנו פבס פיון לבשו ובדם-ענבים סותו: (יב) חקלילי עינים מנין ולבן-שנים מחלב: פ

2. תרגום אונקלוס בראשית פרק מט פסוק ג

ראובן בוכרי את חילי וריש תוקפי לך הנה חזי למסב תלתא חולקין בכירותא פהונתא ומלכותא:

3. תרגום ירושלמי בראשית פרק מט פסוק ג

ראובן בוכרי את חילי ושירוי צערי חמי הנה לך ראובן ברי למיסב תלתא חולקין יתיר על אחך בכורותא פהונתא ומלכותא ועל דחטיית ראובן ברי איתיהיבת בכורותא ליוסף ומלכותא ליהודה וכהונתא רבתא לשבטא לוי:

4. תרגום המיוחס ליונתן - תורה בראשית פרק מט פסוק ג

ראובן בוכרי אנת ריש חיל שימושי ושירוי קריות הרהורי חמי הני לך בכורותא ורבות פהונתא ומלכותא ועל די חטיית ברי איתיהיבת בכירותא ליוסף ומלכותא ליהודה וכהונתא ללוי:

5. כתר יונתן בראשית פרק מט פסוק ג

ראובן בכורי אתה ראש כח תשימי וראשית מקרה הרהורי ראוי היה לך בכורה וגדולת כהונה ומלכות ועל אשר חטאת בני נתנה הבכורה ליוסף ומלכות ליהודה וכהונה ללוי:

6. תרגום אונקלוס בראשית פרק מט פסוק ח

יהודה את אודיתא ולא בהיתתא פך יודון אסף ידך תתקף על בעלי דבבך ותברון סנאף יהון מחזרי קדל קדמך יהון מקדמין למשאל בשלמך בני אבוק:

7. תרגום המיוחס ליונתן - תורה בראשית פרק מט פסוק ח

יהודה אנת אודיתא על עובדא דתמר בגין פן לך יהודון אסף ויתקרון יהודאין על שמך ידך ותפרעון לך מבעלי דבבך למפתק גירין להון פד יסזרון קדל קדמך ויהון מקדימין למישאל בשלמך בני אבוק:

8. כתר יונתן בראשית פרק מט פסוק ח

יהודה אתה הודית על מעשה של תמר בעבור כן לך יהודון (יודו) אחיך ויקראו יהודים על שמך ידיך תפרענה לך מבעלי שונאיך לזרוק חיצים להם כאשר יחזירו (יפנו) ערף לפניך, ויהיו מקדימים לשאול לשלומך בני אביך:

9. רש"י בראשית פרשת ויחי פרק מט פסוק ח

יהודה אתה יודוך אחיך - לפי שהוכיח את הראשונים בקנטורים, התחיל יהודה נסוג לאחוריו, (שלא יוכיחנו על מעשה תמר) וקראו יעקב בדברי רצוי, יהודה לא אתה כמותם (בראשית רבה): ידך בערף איביך. בימי דוד - ואיבי תתה לי ערף (שמואל ב כ"ב):

10. רשב"ם בראשית פרק מט פסוק ח

יהודה אתה יודוך - המפרש ישבחוך אחיך שטות בידו, אלא לפי שגינה את הראשונים ונטל מלכות מראובן ופיזר שמעון ולוי, אמר ליהודה, אבל אתה יתנו לך אחיך הוד מלכות. כמו שמוכיח סוף הפסוק וישתחוו לך בני אביך.

11. תוספתא מסכת ברכות (ליברמן) פרק ד

הלכה יז - ...אמרו לו ילמדנו רבנו אמ' להם מפני מה זכה יהודה למלכות מפני שהודה בתמר

הלכה יח - מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין בבית שער של ר' יהושע אלעזר בן מתיא וחנניא בן כינאי ושמעון בן עזאי ושמעון התימני והיו עסוקין במה ששנה להם ר' עקיבא מפני מה זכה יהודה למלכות מפני שהודה בתמר הוסיפו הן מעצמן אשר חכמים יגידו ולא כחזו מאבתם להם לבדם נתנה הארץ וגו' אמ' להם וכי נותנין שכר על העבירות אלא מפני מה זכה יהודה למלכות מפני שהציל את אחיו מן המיתה שנ' ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגו' אמ' להם דיה להצלה שתכפר על המכירה אלא מפני מה זכה יהודה למלכות אמ' לו מפני הענוה שנ' ועתה ישב נא עבדך תחת הנער וגו' ... אלא מפני מה זכה יהודה למלכות אמרו לו ילמדנו רבינו אמ' להם מפני שקידש שמו של הקדוש ברוך הוא על הים כשבאו שבטים ועמדו על הים זה אומ' אני ארד וזה אומ' אני ארד קפץ שבטו של יהודה וירד תחלה וקדש שמו של מקום על הים ועל אותה שעה הוא אומר הושיעני אלים כי באו מים עד נפש טבעתי ביון מצולה ואין מעמד וגו' אל תשט' שבנו' וגו' ואו' היתה יהודה לקדשו וגו' יהודה קדש שמו של הקדוש ברוך הוא על הים לפיכך ישראל ממשלתיו:

12. דברי הימים א פרק ה, א-ג

(א) וּבְנֵי רְאוּבֵן בְּכוֹרֵי יִשְׂרָאֵל כִּי הוּא הַבְּכוֹר וְיָחִזְקוּ וְיִצְעֲקוּ אֲבִיו נִתְּנָה בְּכֹרְתוֹ לְבְנֵי יוֹסֵף בְּדֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא לְהַתְּנִיחַ לְבְּכֹרָה: (ב) כִּי יְהוּדָה גִּבֹר גְּבַר בְּאֶחָיו וּלְנִגִיד מִמֶּנּוּ וְהַבְּכֹרָה לְיוֹסֵף: ס (ג) בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוּף וּפְלֹא חֲצָרוֹן וְכַרְמֵי:

13. רש"י דברי הימים א פרק ה פסוק ב

כי יהודה גבר באחיו - שנאמר גור אריה יהודה (בראשית מ"ט): ולנגיד ממנו - שיצא ממנו מלכות ועל שם כך נקרא המלך נגיד שהוא המוציא והמביא והבכורה והמלכות נטלה מראובן ונתנה המלכות ליהודה כדכתיב כי יהודה גבר באחיו אבל חלק הבכורה נתנה ליוסף לשני בניו: בני ראובן בכור ישראל - מתחיל עתה כבראשונה:

14. מלבי"ם דברי הימים א פרק ה פסוק ב

כי יהודה גבר באחיו (וגבר) לנגיד ממנו. (פעל גבר נמשך לשנים), שגבר מיוסף להיות הוא הנגיד, והלמ"ד פי' לענין הנגידות והמלוכה גבר ממנו, ורק הבכורה שדינה לקחת פי שנים נשארה ליוסף.

15. אבן עזרא בראשית פרק מט פסוק ח

יהודה אתה יודוך אחיך - טעם אתה לבדך תהיה ראש עליהם, וכן כתוב: יהודה אשר גבר באחיו (דה"י א ה, ב) על כן היה דגלו הולך לפניו, כי גבורים היו, וכשיאמרו מי יעלה לנו בתחלה (שופ' א, א) ישיבו להם יהודה יעלה בתחלה על כן דוד המלך איש מלחמות.

16. הדר זקנים בראשית פרק מט פסוק ח

ידך בערף איביך. מדרש. שהרגו יהודה לעשו הרשע כשבקש להרוג את אחיו ויהודה בא והרגו. ולפי שקלסתר פניו דומים קצת ליעקב לא רצה יהודה להרגו דרך פניו משום כבוד יעקב אביו והכי איתא במדרש בחנוכה שגזרו גזרות על שבט יהודה לבד לפי שקבלה היא בידם שהרג עשו ודלא כאותו מדרש דאמר דחוששים בן זן הרגו כדמפורש בחלק בשעה שערער על המערה:

17. ספורנו בראשית פרק מט פסוק ח

יהודה אתה - "אתה" הוא הראוי למלכות, בנפול ממנו הקודמים לה, פי לא נמצא בה פגם שימאיקה ממלך: יודוך אחיך - יקבלוך למלך, פי יודוך לראוי למלך. ידך בערף איביך - שנינוסו מפניך, כענין "ונתתי את כל איביך עליך ערף" (שמות כ"ג:כ"ז): ישתחוו לה בני אביך - תמלך על כל בני אביך, אבל לא על האמות "עד פי יבא שילה", פי אז לא על בני אביך בלבד אבל גם על האמות, כאמרו "ולו יקחה עמים".

18. שמואל א פרק טז פסוק א

ויאמר ה' אל-שמואל אל-שמואל עד-מתי אתה מתאבל אל-שאול ואני מאסתיו ממלך על-ישראל מלא קרנך שמו וליך אשלקה אל-ישי בית-הלחמי פי-ראיתי בבגיו לי מלך:

19. אלשיך על בראשית פרק מט פסוק ח

יהודה אתה יודוך אחיך ידך בערף איביך ישתחוו לך בני אביך. (ח): הנה אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה צח יא) שכשראה יהודה שדבר נגד הראשונים היה נרתע לאחוריו, אז קראו אביו ואמר יהודה וכו'. ומעין זה יאמר כי הנה יהודה אין ספק שהיתה נפשו מרה

לו על מכרו בכסף צדיק, כי על כן גם אחיו הורידוהו מגדולתו. על כן אמר לו הלא תתיירא מענין יוסף שעל כן הורידוך מגדולתך על כן כאשר אמרת לכו ונמכרנו היית יכול לומר נשיבהו אל אביו. נהפוך הוא, כי אלמלא אתה, היה נשאר בבור עד ימות ברעב, לכן אל תירא כי הלא אדרבה יודוך אחיך. והוא כי ליהודה היתה מדת דוד המלך ע"ה, שאמרו רבותינו ז"ל שהיה אדמוני לאומות ורחמן לישראל. כי גבורת אריה שהיתה לו לא היתה משמשת לו כי אם לאומות. הנה זאת ליהודה גם הוא, כי עם שהיה אריה לא היה אכזר כי אם לאומות, כאשר בקש לעשות במצרים, ואשר הרג את עשו ואת כל הקמים על בית אביו על דבר שכם כמו שאמרו ז"ל. אך לאחיו היה רחמן מאד, כאמרו (בראשית לו כו) מה בצע וכו' כי אחינו בשרנו הוא: ונבא אל הענין, אמר הנה במה שיהודה אתה, שאתה מלך וגבור כארי, שעל כן היה לך לקנא ביוסף המלוך ימלוך עליכם או משול ימשול בכם שנטל שררתך, ואדרבה אתה ריחמת עליו ואמרת מה בצע כי נהרוג את אחינו. לא בלבד יוסף כי אם גם אחיך יודוך, כי כאשר תמלוך עליהם תרחמם ותהיה ידך תקיפה על האומות אויביהם. וזהו יהודה אתה במה שיהודה אתה, שאתה מלך וגבור כארי, שעל כן היה לך לקנא ביוסף יותר מאחיך. שרצה ליטול מלכותך, ואדרבה רחמת עליו על כן תחת אשר הורידוך אחיך אדרבה יודוך בראותם כי ידך החזקה אינה רק בעורף אויבך. ותחת מה שגעלוך, עתה ישתחוו לך בני אביך:

20. תרגום אונקלוס בראשית פרק מט פסוק ט

שְׁלֹטוֹן יְהִי בְּשִׁירוּיָא וּבְסוּפָא יִתְרַבָּא מְלִכָא מְדַבֵּית יְהוּדָה אַרְי מְדִין קְטֵלָא בְּרִי נְפִשָׁךְ סְלִיקְתָּא: נְנוּחַ יִשְׂרָי בְּתַקּוּף פְּאַרְיָא וּכְלִיתָא וְלִית מְלָכוּ דְתִזְעֻזְעֵינָה:

21. תרגום ירושלמי בראשית פרק מט פסוק ט

מְדַמֵי אֲנָא לָךְ בְּרִי יְהוּדָה לְגוּר בְּרִי אַרְיָנוּן מִן קְטֵלוֹי דְיוֹסָף אֶת הַוִּיתָא מְשֻׁזֵיב מִן דִּינָא דְתַמָּר בְּרִי אֶת הַוִּיתָא זַפְאֵי נִיחַ וְיִשְׂרָי בְּגוּ קְרַבָּא הֵיךְ אַרְיָא וְהֵיךְ אַרְיָנוּתָא וְלִית אוּמָה וּמְלָכוּ דְתַקִּים לְקוּבְלָךְ:

22. תרגום המיוחס ליונתן - תורה בראשית פרק מט פסוק ט

מְדַמֵי אֲנָא לָךְ יְהוּדָה בְּרִי לְגוּר בְּרִי אַרְיָנוּן דְמִין קְטוּלֵיהּ דְיוֹסָף בְּרִי סְלִיקְתָּא נְפִשָׁךְ וּמְדִינָא דְתַמָּר תְּהִי מְשֻׁזֵיב נִיחַ וְיִשְׂרָי בְּתַקּוּף הֵי פְּאַרְיָא וְהֵי כְלִיתָא דְכַד נַח מִן יְקִימֵינָה:

23. כתר יונתן בראשית פרק מט פסוק ט

מדמה אני לך יהודה בני לגור בן אריה שמהריגתו של יוסף בני הסתלקה נפשך וממשפט של תמר תהיה מציל נוח ושוכן בעוז כמו אריה וכמו לביא שכאשר נח מי יקימנו:

24. רש"י בראשית פרשת ויחי פרק מט פסוק ט

גור אריה. על דוד נתנבא בתחלה גור בהיות שאול מלך עלינו אמה הנית המוציא והמביא את ישראל (שמואל ב ה) – ולבסוף אריה, כשהמליכוהו עליהם, וזהו שתרגום אנקלוס שלטון יוסף בראשית – בתחלתו: מטרף. ממה שחשדתיך בטרף טרף יוסף חיה רעה אכלתהו – וזהו יהודה שנמשל לאריה – בני עלית. סלקת את עצמך ואמרת מה בצע וגו', וכן בהריגת תמר שהודתה, צדקה ממני, לפיכך כרע רבץ וגו', בימי שלמה איש תחת גפנו וגו' (מלכים א ה):

25. גור אריה בראשית פרשת ויחי פרק מט פסוק ט

חיה רעה אכלתהו. ומפני שהיה יהודה מלך והיה מתיירא ממלכותו של יוסף כאשר חלם, לכך הרגו יהודה, כך חשב יעקב:

26. ספורנו בראשית פרק מט פסוק ט

גור אריה יהודה – הנה יהודה אף על פי שהיא אינו אריה, שאין לו מלכות, הוא אומנם "גור אריה", גובר באחיו, ועתיד למלך, ואף על פי כן מטרף בני עלית – אמה, יוסף בני, "עלית" מטרפן, שלא טרף אותה באפו להמית, אף על פי שהיה שונא, וזה כי כרע רבץ פאריה – הנה אז כמו האריה הפורע ורובץ בלתי מזיק, כן הוא אז לא צנה להמית. וכלביא מי יקימנו – כן יהיה במלכותו לעתיד שירבץ כלביא, ולא יהיה מי שיוכל להטיל עליו אימה כדי שיקימנו ממקומו מחמת יראה.

27. העמק דבר בראשית פרק מט פסוק ט

גור אריה יהודה. יש הרבה טורפים בעולם כמו נמר ודוב ועוד, אבל לארי יש סגולה מיוחדת אם רואה אדם שנושא צלם אלהים נחת הוא מלפניו ושב לאחור, לזה המשיל את יהודה לגור אריה, שאע"ג שהוא גבור, מ"מ מטרף בני עלית. וכבר ביארנו לעיל מ"ה ט"ז בהר"ד, דבני הוא כנוי על

אדם המעלה, ואמר יעקב שבחו של יהודה דאפילו בעת שברצונו להרוג איזה איש, מ"מ כשמגיע לאדם שהוא בני. עולה ממנו ומשקיט רוחו, וזהו גבורה לכבוש את יצרו ורצונו: כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו. יש ארי אצטדין שטורף לדעת מנהיגו, מ"מ כשמעמידים אותו נגד מי שיש עליו צלם אלהים אזי כורע ורובץ, אף על גב שמנהיגו בא להקימו לטרופ, אבל הוא אינו קם ואינו זע ממקומו, כך אם המושל ביהודה מסכים לחוס על בני. אזי אפילו יועציו מפתים ומעוררים אותו להרגו, מ"מ אין איש מעבירו על דעתו. ועצם נבואה זו נאמרה על דוד עם שאול ושמעיה, שחס דוד על מעלתם, ולא הועילו אנשיו אבישי ושאר יועציו לעשות להם רעה, וקם דוד על דעתו כארי וכלביא:

28. בראשית פרק לו

(א) וְאֵלֶּה תְּלֻדֹת עֵשָׂו הוּא אֶדוֹם: ... (לא) וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֶדוֹם לִפְנֵי מֶלֶךְ־מֶלֶךְ לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל:

29. בראשית פרק לז

(ב) אֵלֶּהוּ תְּלֻדֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף וְיֹסֵף בֶּן־שִׁבְעֵ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רָעָה אֶת־אֶחָיו בְּצֹאן וְהוּא נָעַר אֶת־בְּנֵי בְּלֵתָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׂי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבְרֵתֶם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם: (ג) וַיִּשְׂרָאֵל אֶהָב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בְּנָיו כִּי־בָר־זַקְנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֻבֹת פָּסִים: ... (ח) וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מְשׁוֹל תִּמְשָׁל בָּנוּ וַיֹּסֵפוּ עוֹד שָׁנָא אֹתוֹ עַל־חֲלֻמֹּתָיו וְעַל־דִּבְרָיו:

30. העמק דבר בראשית לז:ח

המלך תמלך עלינו אם משול תמשל בנו. ידוע שמלוכה הוא ברצון ובכבוד וממשלה הוא בע"כ כמו שכתב הראב"ע. והנה יוכל להיות שלבסוף יגבר עליהם וימשול במ. אבל לא ציירו היאך יגיע שיקבלו מלכות שלו ברצון. וכי הוא חכם מהם וזהו מאמרם המלך וגוי אם משול. אם יגיע שתמשול בנו אבל המלך תמלוך עלינו. וזהו מפני שראו במאמר והנה תסבינה אלמתיכם ענין מלוכה שיכירו בכבודו כי ראוי הוא לכך:

31. אבן עזרא בראשית פרק לז פסוק ח

המלוך תמלוך, או משל תמשול אנחנו נשימך מלך, או אתה תמשול בנו בחזקה.

32. ספר קול אליהו על בראשית פרק לז פסוק ח

בפסוק (בראשית לז. ח) ויאמרו לו אחיו המלוך תמלוך עלינו אם משל תמשול בנו וגו', הנה בפסוק זה רבו הדקדוקים אמנם יש לבאר דכתיב (תהלים כב. כט) לה' המלוכה ומושל בגוים, כי מלך נקרא מי שממנים אותו ברצון העם והוא נגזר מלשון המלכה שמתיעצין למנות את זה עליהם למלך, ומושל נקרא מי שמושל בחזקה על העם, וזהו שאמר לה' המלוכה היינו ישראל מקבלים עליהם עול מלכותו ית' ברצון, ומושל בגוים בחזקה אף שלא ברצונם, אבל לעתיד (זכרי' יד. ט) והיה ה' למלך על כל הארץ שכל העולם יקבלו עול מלכותו ברצון, וכמו כן יש לפרש כאן בה"א התימה המלוך תמלוך עלינו, כי מלוכה צריך להיות ברצונינו וזה ודאי אינו כי אנחנו שונאים אותך ואיך נסכים עליך ברצונינו למנותך מלך עלינו, בשלמא על אחרים יוכל להיות שתמלוך עליהם אבל לא עלינו, אם משול ר"ל אלו ראית בחלום שתהיה מושל בנו זאת יוכל להיות אשר תמשול אפי' בנו לאחר זמן לנקום ממנו, אבל מלך אי אפשר. ומאחר שזאת שראית שתהיה מלך הוא שקר, כן מה שראית שתהיה מושל גם זאת הוא שקר, על דרך (ע"ז י"ז) מדהא ליתא הא נמי ליתא. (ביאור הגר"א משלי כז. שער ב"ר. קול דודי):